

І.М.Лільо

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОЇ ТА ДОБРОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЬВІВСЬКОЇ РАДИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVIII ст.

Маловивченим питанням історії суспільно-господарського розвитку Львова залишається проблема досліджень фінансової підтримки магістрату діяльності міських навчальних закладів та установ громадської опіки з боку магістрату. Продовж XII-XVIII ст. у Львові діяло понад два десятки громадських (комунальних), духовних та приватних фондаций, котрі надавали допомогу потребуючим міщанам. Опираючись на інформацію з виданого магістратом Львова у 1894 р. короткого нарису, котрий зачіпав проблеми історичного розвитку цього питання, дізнаємося, що приватні та духовні доброчинні фундації Львова у 1250-1770 рр. не мали закритого характеру і діяли у тісній співпраці із міською радою [1]. Головні аспекти їх діяльності концентрувались у першу чергу на фінансовій підтримці розвитку шкіл та львівських шпиталів [2]. Суттєвим недоліком нарису була його дуже узагальнена характеристика проблеми особливо щодо питань громадської доброчинності, та майже повна відсутність інформації щодо новітніх часів. Міська рада на загальноміському тлі виглядає досить слабо, створюючи враження самоусунення окремих відповідальних її представників від такого роду громадської роботи. Тому є потреба більш детально зупинитись на розгяді питань її діяльності у більш вузький період відносно фінансової стабільності 1730-1750 рр. Основу даної розвідки склало дослідження фінансових книг ради та документації міських шпиталів.

Надалі залишаючись великим центром освіти, Львів намагався в міру можливостей підтримувати цю славу і у XVIII ст. В 1730-1750 рр. тут продовжували діяти та успішно розвиватись одразу декілька навчальних закладів [3]. Згадки про львівську кафедральну (фарську) школу, котра була заснована при львівському костьолі, зустрічаємо ще у 1400 р. [4]. На вимогу райців та міщан Владислав III дозволив у 1444 р. збудувати нове приміщення школи поблизу костьола св. Духа, з умовою, що вона підлягатиме Раді Львова, котра в свою чергу залишала за собою право вибору для неї ректора [5]. Саме цей заклад користувався стабільною (можна навіть стверджувати, плановою) фінансовою підтримкою міста. Відповідальність за її утримання та догляд за учнями було покладено на ректора, на посаду якого, як правило, радою запрошувалась людина з Краківської академії. Ця обставина слугувала дуже сильним фактом, котрий дозволяв

місту повністю контролювати діяльність школи та її керівництва не лише з фінансового боку. Головні видатки, що спрямовувались на утримання школи поділялись на дві основних групи: заробітна плата ректора; витрати на підтримання в належному стані будівлі школи.

Ректор самостійно утримував з виділених коштів викладача школи – бакалавра, котрий одночасно був його заступником та вчителем. Впродовж першої половини XVIII ст. у фінансовому плані фарська школа значно підупала. Заробітна плата ректора зменшилась у порівнянні з аналогічними видатками XVII ст. на 10% і складала в 1730-1740 рр. середньорічну суму 75 зл. [6]. Ситуація дещо покращилась у 1740 р., коли вона зросла до 100 зл. [7], однак із 1747 р. знову спостерігався її спад до позначки 90 зл. [8].

Найгірше справи складались із ремонтом учбових та житлових приміщень. Школа продовжувала залишатись дерев'яним будинком, повністю покритим гонтом, що одночасно поєднував функції житла для ректора та лічниці для хворих учнів. Попри значні матеріальні потреби, великий ремонт у школі було проведено лише один раз у 1739 р., коли було практично повністю замінено дах, вставлено нові вікна та двері [9]. Місто витратило на роботи 207 зл. [10].

Недостатність фінансування штовхала керівництво школи на пошуки додаткових засобів до існування. Інколи їй вдавалось поповнити свій бюджет за рахунок додаткових послуг, котрі вона надавала місту. Маючи один з найкращих у місті хорів, школа використовувала його на замовлення магістрату під час найважливіших урочистостей. Відомо, що ще у 1402 р. львівські лавники заснували власну добродійну фундацію, встановивши стипендію для школи [11]. Розмір щорічної допомоги було визначено у три гривні. В свою чергу ректор разом із своїми вихованцями був зобов'язаний під час усіх святкових днів після третьої години пополуноді виконувати в костелі релігійні пісні [12]. Цю традицію було поширено і на інші загальноміські заходи. Так, наприклад, за спів у кафедральному костелі під час урочистостей по виборі до нової ради у 1730 р. хор отримав 10 зл. [13]. Окремі з учнів допомагали львівському каноніку під час служби в костелі та при обслуговуванні раєцького вівтаря. Загалом, щороку місто виділяло на утримання навчального закладу в середньому 135 зл. Безкоштовним додатком для неї від міста були дрова на зиму. Найменше школа отримала від економії коштів у 1730-1739 рр., а найвищий показник спостерігався у 1738 р. – 347 зл.

Дуже цікаво виглядали стосунки поміж радою та *церквою*. Ще у 1399 р. міські радники ухвалили і створили фундацію на честь 10000 мучениць та святих Ргнешки, Катерини та Дороти, передбачивши виділення до її скарбниці щорічно чотирьох кіп грошей [14]. Однак одночасно за-

стерігали за собою право контролю над витрачанням грошей та із зазначенням зобов'язань священика до відправи служби за їх здоров'я [15].

Одним з найкраще оплачуваних міською скарбницею громадян Львова був член латинської капітули. У 1592 р. Сигізмунд III надав бургомистрові та райцям право власного вибору кандидата на посаду каноніка при кафедральному костелі [16]. Із вражаючою стабільністю, без огляду на фінансові кризи чи заборгованості кас, місто щороку розраховувалося з ним за обслуговування раєцького вівтаря виплачуючи 464 зл. 8 гр. [17]. В жодному з років з цими грошима не було затримки. В окремі роки він додатково отримував невеликі речові подарунки на свята. Королівська каса також платила йому 40 зл. на рік одначе у 1735 р. через несприятливі обставини вже мала перед ним боргів на 500 зл. [18]. Гроші так і не було виплачено, а з 1740 р. рента була зменшена до 30 зл. [19]. Попри турботу про рятування міщанських душ, канонік одночасно активно виступав у ролі орендаря міських маєтків. Львів на пріоритетних засадах надавав йому впродовж декількох років село Замарстинів та менші земельні наділи на передмістях. У 1748 р. через економічні збитки в одному з них скарбниця компенсувала йому 204 зл. [20]. Окремі кошти для нього надходили від різних приватних фондаций, наприклад — Боїмів [21].

Кафедральний органіст — Й.Снежинський отримував 5 зл. на рік. Його плата трохи зросла в порівнянні з минулими роками [22], однак в 1735, 1742 рр. вона поступово зменшилась до 3 зл. Вважаючи його посаду частиною фарської школи, Львів безкоштовно надавав йому дрова на зиму. Окремо касою оплачувались витрати на лой і свічки для вівтаря та невелика фінансова підтримка для деяких міських каплиць.

Доволі відомою у Польщі була добродійна діяльність львівської влади, спрямована на утримання коштом громади львівських сиріт. У 1666 р. Ян Казимір надав львівським райцям право опіки над сиротами. Документ застерігав, що крім фінансової опіки над долею дітей, Рада несла обов'язок постійного контролю за отриманням ними освіти та відповідальність за їх виховання у християнському дусі. У випадку невиконання опікунами своїх обов'язків радники повинні були підшукати їм належну заміну [23].

Гроші на утримання дітей були виділені у фінансових книгах як окрема стаття видатків і в 1730-1750 рр. фігурують під назвою “na matki”. Щотижня з скарбниці виділялись гроші громадянам, котрі погодились виховувати сиріт чи покинутих дітей. Суми не були однаковими і мали тенденції до постійних змін. З 1730 по 1735 рр. місто витрачало на ці гуманітарні цілі в середньому 9 зл. 10 гр. [24] в тиждень, у 1735 р. — лише 4 зл. 24 гр. [25]. Наступний, 1736 р. приніс тимчасове збільшення сум ви-

датків до 7 зл. 10 гр. [26], однак починаючи з 1737 р. до 1750 р. показник витрат було встановлено на позначці 3 зл. 5 гр. [27].

Окремо місто покривало видатки, пов'язані з похованням померлих сиріт та невеликою додатковою допомогою окремим опікунам [28]. Зміна у розмірах виплат свідчила про зростання чи, навпаки, зменшення кількості дітей. В середньому на одну дитину місто витратило 25 гр. на тиждень. Збільшення кількості витрат спостерігалось в роках, коли Львів потерпав від військових дій чи епідемій.

Останньою і одночасно найбільшою фінансовою доброчинною інвестицією ради впродовж кількох століть залишались кошти, спрямовані на забезпечення діяльності львівських шпиталів. На початку своєї організації вони були сплановані як центри медичної допомоги для міських службовців та осередки роботи з хворими під час епідемій. Найчастіше користали з неї ціпаки, слуги бургомістра та нічна сторожа. Для них послуги надавались безкоштовно. Підвищена криміногенна ситуація та перебування військових гарнізонів створювали для лічниці постійне заняття. Наплив у 1730-1750 рр. великої кількості людей, що прибували до Львова в пошуках роботи, загострював ймовірність вибуху епідемій.

Кошти, визначені під час засідань економії, планово спрямовувались на лічницю св. Духа [29], заснований у 1705 р. шпиталь св. Станіслава [30] та св. Лазаря [31]. Кожний з об'єктів володів власними земельними наділами, вибираючи від розташованих на них орендарів плату для вирішення власних потреб [32]. Контроль над фінансовими справами здійснювали куратори, вибрані з членів міської ради [33].

Мануали комунальної та королівської кас показали, що головним та найпротегованішим об'єктом фінансової підтримки залишався шпиталь св. Духа. Він отримував, окрім грошової допомоги, також будівельні матеріали, речові подарунки та користав з пільгового оподаткування [34]. Щорічний внесок від міської каси на його користь становив 208 зл., однак часто ці виплати були нерегулярними [35]. Окрему допомогу у розмірі 54 зл. йому також надавала королівська каса [36]. Попри декларації уряду щодо щорічних зобов'язань виплат, стан фінансових зобов'язань міста перед лічницями у 1730-1750 рр. був незадовільним. Головною проблемою залишались постійні боргові зобов'язання економії перед ними. Так, куратор шпиталю св. Духа М.Барані лише у 1738 р. зміг отримати з комунальної скарбниці заборговану суму 696 зл. [37]. Ситуація з невиплатами комунальної каси залишалась незмінною до 1750 р. Не кращим був стан рахунків королівської економії. За 1733-1734 рр. боргові зобов'язання королівської каси сягнули суми 440 зл. [38]. У випадку з цією документацією книги лише зрідка нотували видатки і, як правило, вони залишались сумованими за декілька років [39]. З 1736 р. ситуація

покращилась і продовжувала зберігати стійку тенденцію до 1739 р. Наступна сплата фіксувалась після перерви лише в 1739 р., і саме тоді були компенсовані залишки боргів [40].

Мабуть, становище цих закладів могло б бути набагато гіршим, якщо б не факт, що кожний з шпиталів додатково фінансувався за рахунок приватних ініціатив мешканців Львова, котрі перераховували на їх користь грошові та речові пожертви [41]. Саме завдяки такій підтримці з боку київського ловчого Яна Завадського у 1744 р. у Львові було засновано новий шпиталь у приміщенні закону Сестер Милосердя [42]. Згідно з рішеннями ради економії були зобов'язані здійснювати наглядовий контроль над витрачанням грошей з цих фондів, але не втручатись надмірно до ведення шпиталями справ.

Загальна сума грошей, що була виділена магістратом у 1730-1750 рр. на лічниці, в середньому становила 153 зл. на рік, що свідчило про зростання фінансування служб охорони здоров'я у порівнянні з XVII ст. [43].

Примітки:

1. До них належали: засновані 1) у 1510 р. Fundacya ks. kanonika Krowickiego (підтримувала учнів львівської школи); 2) 1616 р. Fundacya ks. kanonika Wawrzynca Lojeckiego (підтримувала львівських студентів, що навчались у Кракові); 3) 1620 р. Fundacya ks. kanonika Mikolaja Kislickigo z Zamościa (äë` ířčřëíćíćö ëüâłâñüëćö ññöâłíñłâ); 4) 1634 ř. Fundacya ks. kanonika Jedrzej Gurdziec probosza w Dawidowie (?ля міських калік); 5) 1659 р. Fundacya Jana Zembrzyckiego (для дітей сиріт); 6) 1673 р. Fundacya Fredyryka Alembeka (для львівських студентів в Кракові); 7) 1754 р. Fundacya Agnieszki Garani (підтримка дівчаток сиріт, що виховувались в закладі св. Казимира і Сестр милосердя); 8) 1756 р. Fundacya lwowskiego biskupa Samuela Roch Clowinskiego (1734-1776) (для двох убогих міщан); 10) заснована у 1586 р. фундація Ставропігії для підтримки учнів православного віросповідання. Див.: Rys historyczno-statystyczny dobroczynnosci publicznej we Lwowie 1250-1894. W.A. Szyjkwoskiego. – Lwyw, 1894. – S.3-4.

2. Rys historyczno-statystyczny... – S.3-8.

3. Krętosz J. Organizacja archidiecezji lwowskiej obrędku łacińskiego od XV wieku do 1772 roku. – Lublin, 1986.

4. Zubyk R. Gospodarka finansowa miasta Lwowa 1624-1635 (Badania z dziejów społecznych i gospodarczych pod red. prof. Fr. Bujaka. Nr.7). – Łwów, 1930. – S.253.

5. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у м. Львові). – Ф.131. – Спр.132; пор.: Привілеї міста

Львова (XIV-XVIII ст.) / Упорядник М.Капраль. –Т.1. – Львів, 1998. – С.94-96.

6. В минулому лише від міської економії ректор отримував 104 зл. без врахування грошей, котрі надходили для нього окремо від львівських райців (4 зл.), міських євреїв (20 зл.), та різних добродійних фондів. ЦДІА України у Львові. – Ф.52. – Оп.2. – Спр.749. Пор.: Zubyk R. *Gospodarka finansowa...* – S.254.

7. ЦДІА України у Львові. – Ф.52. – Оп.2. – Спр.750. – Арк.5.

8. Там само. – Арк.69.

9. Було ще декілька ремонтів по заміні старих кроків та віконних рам, однак усі вони не можуть відноситись до категорії значного фінансування. ЦДІА України у м. Львові. – Ф.52. – Оп.2. – Спр.749. – Арк.423.

10. Там само. – Ф.52. – Оп.2. – Спр.749. – Арк.1189.

11. *Rys historyczno-statystyczny...* – S.4.

12. *Ibid.*

13. Там само. – С.45.

14. *Rys historyczno-statystyczny...* – S.4.

15. *Ibid.*

16. ЦДІА України у Львові. – Ф.131. – Спр.618; пор.: Привілеї... – С.403-405.

17. Там само. – Ф.52. – Оп.2. – Спр.749, 750.

18. Там само. – Спр.873. – Арк.622.

19. Там само. – Арк.315.

20. Там само. – Спр.749. – Арк.59.

21. Там само. – Спр.750. – Арк.69 (1747 р.).

22. Для порівняння, в 1637 р. львівський органіст заробляв 4 зл. Див.: Zubyk R. *Gospodarka finansowa...* – S.256.

23. ЦДІА України у Львові. – Ф.52. – Оп.2. – Спр.646; Пор.: Привілеї... – С.478-481.

24. Там само. – Спр.749. – Арк.3-647.

25. Там само. – Спр.750. – Арк.678.

26. Там само. – Арк.867.

27. Там само. – Спр.750.

28. Там само. – Спр.749. – Арк.1127.

29. З 1375 р. у Львові діяв шпиталь св. Ельжбети, при якому у 1403 р. до нього була прибудована каплиця св. Духа, котра і поширила назву на решту будівлі. Див.: *Rys historyczno-statystyczny...* – S.6.

30. ЦДІА України у Львові. – Ф.52. – Оп.1. – Спр.269. – Арк.12; В.Шийковський припускав, що шпиталь св. Станіслава міг буди лише філією св. Духа, однак окремість ведення установами власних рахунко-

вих книг не дає підстав для підтвердження цієї версії. Див.: *Rys hisroryczno-statystyczny...* – S.7.

31. Там само. – Ф.52. – Оп.2. – Спр.1072-1102. Заснований у XVII ст. представником комісії 40-мужів Марком Шарфенбергом шпиталь спочатку розташовувався у двох кам'яницях на Калічій горі, однак у 1618 р. через судову справу з оо. Домініканами був примусово перенесений на вулицю Сокольницьку. Його подальшим утриманням займалися старші львівські панночки, котрі збирали добровільні пожертви у місті.

32. Для лічниці св. Духа ще у 1403 р. подружжям Петра та Малгожати Ейзенгюттель було подаровано 1/4 львівського лана. У 1489 р. король Казимир Пгеллончик додатково віддав у його підпорядкування село Малехів і два наділи у селі Підгірцях. У 1607 р. у власність шпиталю остаточно перейшло село Ракитне. Шпиталь св. Станіслава щороку отримував як підтримку безкоштовно 15.960 фунтів муки з млина в селі Солонка, так і мав власні млини в Наварії та Вижнянах, та невеликий ґрунт в приміській Білогорщі. Див.: *Rys hisroryczno-statystyczny...* – S.6-7.

33. Zubyk R. Gospodarka finansowa... – S.259.

34. ЦДІА України у Львові. – Ф.52. – Оп.2. – Спр.873. – Арк.57.

35. Там само. – Спр.749. – Арк.1075.

36. Там само. – Спр.873. – Арк.574, 622.

37. Там само. – Спр.749. – Арк.1025. У цьому ж році ним було отримано ще 379 зл. 18 гр. Див.: Там само. – Спр.749. – Арк.1075.

38. Там само. – Спр.873. – Арк.513.

39. Там само. – Ф.52. – Оп.2. – Спр.873. – Арк.513.

40. Було сплачено 498 зл. за 1739-1744 рр.: Там само. – Спр.926. – Арк.443.

41. Там само. – Оп.1. – Спр.250, 269; на шпиталь св. Духа у 1732 р. було перераховано 150 зл. Там само. – Спр.873. – Арк.46.

42. На заснування шпиталю Пн Завадський виділив 60.000 зл. Chodyncki I. Historia stolecznego krylewstwa Galicji i Lodomerji miasta Lwowa. – Lwyw, 1865. – S.395.

43. Zubyk R. Gospodarka finansowa... – S.261.